بررسی سند روایت محمد بن مسلم؛ «إذا رأيتموه فأفطروا و ليس بالرأي و لا بالتظني»

در مقنعه به این صورت آمده:

> **و روى ابن أبي عمير عن أيوب بن نوح عن محمد بن مسلم عن أبي عبد الله ع قال: إذا رأيتم الهلال فصوموا و إذا رأيتموه فأفطروا و ليس بالرأي و لا بالتظني[1]**

به گمانم اینکه در مقنعه آمده سر نمی‌رسد. در کافی شریف آمده: «عن علي بن الحكم، عن أبي أيوب الخزاز، عن محمد بن مسلم»[2]، در این کتاب‌ها سه نفر از «ابی ایوب» برای ما نقل کرده‌اند. در کافی «علی بن الحکم عن ابی ایوب» است. در فقیه که اصلاً سند نیاورده و صرفاً می‌گوید «و روی محمد بن مسلم». حال باید به مشیخه مراجعه کنیم. اما در کافی «علی بن الحکم عن ابی ایوب» است. در تهذیب دو تا دارد. یکی «ابن ابی عمیر عن ابی ایوب» است، دیگری «یونس بن عبدالرحمان عن ابی ایوب». تفاوتش را عرض می‌کنم. در استبصار دارد: «ابن ابی عمیر عن ایوب و حماد»[3].[4] در مقنعه هم ابن ابی عمیر از ابی ایوب نقل نمی‌کند بلکه از ایوب بن نوح روایت می‌کند. ابو ایوب ابراهیم بن عثمان خزاز است. اما ایوب بن نوح متأخر از ابو ایوب است. لذا به ذهنم می‌آید در سندی که در مقنعه آمده یک چیزی شده. چون ابن ابی عمیر با ایوب بن نوح معاصر هستند. ایوب بن نوح نمی‌تواند از محمد بن مسلم که از قدمای اصحاب صادقین علیهماالسلام است روایت کند. ظاهراً در اینجا هیچ روایت از او ندارند. ایوب بن نوح از محمد بن مسلم روایتی ندارد. راوی از او نیست ولی در متن مقنعه به این صورت آمده است؛ «ابن ابی عمیر عن ایوب بن نوح عن محمد بن مسلم». ظاهراً همان ایوب بن نوح در نسخه اشتباه شده و باید ابو ایوب باشد.

چیزی که جالب است، این است که مرحوم بحر العلوم چیزی که از روایت نقل کرده‌اند مطابق با متن مقنعه است. یعنی مرحوم مفید در مقنعه همین تکه حدیث را آورده‌اند و خلاص. اما در کافی، در تهذیب، در استبصار، در فقیه دنبالش دارد. «لیس الرویة کذا». این فعلاً برای مقنعه بود. در خود کتاب‌ها هم استبصار دارد: «عن ایوب» که این جهتش با مقنعه یکی است، «و حماد». در تهذیب اصلاً اسمی از حماد نیامده اما اگر یادتان باشد پارسال در مورد «اضافه حماد» دو روز صحبت کردیم. حدیث از ابن ابی عمیر عن ابی ایوب عن محمد بن مسلم بود، ولی داشت «زاد حماد». در استبصار بود که ابو

ایوب و حماد هر دو راوی بودند؛ محمد بن ابی عمیر عن ایوب و حماد» که این راه گشایی داشت برای سند که «ایوب» در استبصار هم ابو ایوب است و با هم روایت کردهاند. قرینه اینکه حماد بوده ولو خودش در سند تهذیب ننامده این بود که در متن تهذیب «زاد حماد» را داشت.

نکته دیگری هم که هست، این است: در تهذیب همین مضمون از یونس بن عبد الرحمن عن ابی ایوب عن ابی عبد الله علیهاالسلام آمده است. یعنی در یک نقل تهذیب خود ابو ایوب از امام صادق علیهاالسلام نقل میکند، نه ابوایوب عن محمد بن مسلم عن ابی عبدالله. ولی مضامین آنها نزدیک هم است. پس این هم نظر شریفتان باشد که این سند را در تهذیب داریم که یونس عن ابی ایوب عن ابی عبدالله ع. مضمون یکی است ولی عبارات کمی تفاوت دارد. مثلاً در اینجا داریم «لیس بالرای و لابالتظنی» در آن جا ابوایوب از خود امام نقل میکند که حضرت فرمودند: «فریضة من فرائض الله فالتودوا بالتظنی». یعنی «بالرای» را ندارد و تنها «بالتظنی» را دارد. مفاد این نقلی که از محمد بن مسلم دارد، با مفادی که خود ابو ایوب میگوید از امام سؤال کردم، موافق است و خیلی نزدیک هم هستند.

این نکتهای بود که این صحیحه در پنج کتاب آمده و هم مفادش مهم و قابل بحث است و هم سندش به این توضیحات نیاز داشت. خب متن حدیث چیست؟

---

[1] المقنعة، ص: ۲۹۶

[2] كافي (ط - دار الحديث)، ج۷، ص: ۴۰۹

[3] الاستبصار، ج ۲، ص ۶۳،

[4] كافي (ط - دار الحديث)، ج۷، ص: ۴۱۰؛ «التهذيب، ج ۴، ص ۱۵۶، ح ۴۳۳، بسنده عن أبي أيوب، عن محمد بن مسلم؛ الاستبصار، ج ۲، ص ۶۳، ح ۲۰۳، بسنده عن أيوب و حماد، عن محمد بن مسلم، و فيهما مع زيادة في آخره. الفقيه، ج 2، ص ۱۲۳، ح ۱۹۰۸، معلقا عن محمد بن مسلم. و في التهذيب، ج ۴، ص ۱۶۰، ح ۴۵۱، بسند آخر عن أبي عبدالله عليه السلام، مع اختلاف يسير و زيادة في آخره. المقنعة، ص ۲۹۶، مرسلا عن ابن أبي عمير، عن أيوب بن نوح، عن محمد بن مسلم، عن أبي عبدالله عليه السلام. الأمالي للصدوق، ص ۶۴۷، المجلس ۹۳، ضمن وصف دين الإمامية علی الإيجاز و الاختصار، مع اختلاف، و في الأخيرين إلى قوله: «ليس بالرأي و لا بالتظني» الوافي، ج ۱۱، ص ۱۱۷، ح ۱۰۵۱۸؛ الوسائل، ج ۱۰، ص ۲۵۲، ذيل ح ۱۳۳۴۰؛ و ص ۲۸۹، ذيل ح ۱۳۴۴۰».

بازبینی #1
ایجاد شده 6 آوریل 2026 15:45:32 توسط ... .
به روزرسانی شده 6 آوریل 2026 15:48:08 توسط ... .